

Iliustravimo žvaigždė Iwona Chmielewska apie save kūrėją, *ego* tramdymą ir kasdienius malonumus

Iwona Chmielewska (g. 1960) – knygų vaikams ir suaugusiems kūrėja. Grafikos studijas baigė Torunėje (Lenkija), kur gyvena ir kuria iki šiol, dėsto knygos dizainą. Iwonos knygos leidžiamos Japonijoje, Kinijoje, Meksikoje, Taivanyje, Portugalijoje, Ispanijoje, Vokietijoje, Lenkijoje. Tačiau, ko gero, labiausiai žinoma ji Pietų Korėjoje – šiuo metu vienoje novatoriškiausių *picture book* (paveikslėlių knygų) rinkų. Per pastaruosius dešimt metų šioje šalyje išleista per dvidešimt I. Chmielewskos knygų. Už savo kūrybą ji pelnė ne vieną prestižinį apdovanojimą. Svarbiausi: *Auksinis obuolys* Bratislavos iliustracijų bienalėje (2007), iliustruotojų „Oskaras“ – *Bologna Ragazzi Award* Tarptautinėje Bolonijos vaikų knygų mugėje (2011 ir 2013).

Išskirtinis interviu su Iwona Chmielewska – *Knygų šalies* viešnia 2014 m. Tarptautinėje Vilniaus knygų mugėje.

Kaip patekote į knygų iliustruotojos kelią, kas jame palaiko, kokių būna sunkumų?

Manau, kad dažno iliustruotojo kelias į profesiją būna toks: pradžia slypi vaikystėje, kai nuolatos esi su gerai iliustruota knyga. Kai buvau vaikas, Lenkijoje buvo leidžiamos puikiai iliustruotos ir išmintingos knygos. Tikras paradoksas, bet mes dažnai grįžtame prie tų varganų septintojo dešimtmečio knygelių, susegtų dviem sąsagėlėm, ir šiandien jos mums yra sektinas pavyzdys. Tada įsivaizduodavau knygų pasaulį, žavėjaisi juo, ir tie vaizdai ėmė transformuotis į svajones apie šią profesiją. Baigiau mokslus, nesusijusius su knyga, – lakštinės grafikos skyrių, todėl visko, ko reikia kuriant knygą, turėjau išmokti pati. Dažnai sakau, kad esu savamokslė, mokiausi ir tebesimokau kasmet, jau vienuolika metų, važinėdama į Boloniją. Iliustravau keliolika svetimų tekstų knygų, dažniausiai suaugusiųjų poezijos, o paskui ėmiau kurti savo pačios knygas. Jos buvo pastebėtos kaip tik Bolonijoje prieš dešimt metų. Tada prasidėjo svarbiausias – korėjietiškas – mano gyvenimo nuotykis, nes Korėjoje išleista per dvidešimt mano knygų. Jau seniai nesu tik iliustruotoja – Lenkijoje iki šiol neturime gero termino, nusakančio „*picture book*“ (past. *lietuviškai jas vadiname paveikslėlių knygomis*). Kuriu kaip tik tokias knygas: tai dviejų informacijos pateikimo rūšių sąjunga – trumpo teksto ir vaizdo, ir abu jie knygoje yra vienodai svarbūs. Tekstas be vaizdo yra nepakankamai reikšmingas, o vaizdais (ne iliustracijomis) dažnai pateikiamas lygiagretus, kartais visiškai kitoks tekstas. Iliustruotojas – tai žmogus, priklausomas nuo autoriaus teksto, turintis „parodyti“ tekstą, papuošti knygą. Paveikslėlių knygoje vaizdas kartais prieštarauja tekstui, kelia skaitytojams klausimų, būna nelengva mįslė. Tai skaitytojas suteikia jam reikšmę, kiekvienas tą ikonolingvistinį kūrinį gali perskaityti savaip. Paveikslėlių knyga gyvena savo gyvenimą, dažnai būna išmintingesnė už savo kūrėją. Ji gali būti kritinio meno kūrinys, kalbėti sunkiausiomis, socialinėmis temomis – tai nuostabi galimybė papasakoti apie pasaulį. O jo galimybės – išties

begalinės. Todėl esu tiesiog įsimylėjusi paveikslėlių knygas, atrandu jose vis naujų galimybių, o sunkumai, su kuriais susiduriu, tik grūdina arba moko, sužadina dar didesnę norą kurti knygas. Tiesą sakant, jų randasi vis daugiau – dabar išties galiu kurti autorines, nekomercines ir menišką knygas, nekreipdama dėmesio į madą ar rinkos poreikius. Negaliu sakyti, kad lengva, nes mano knygos yra sunkios, jos nėra skirtos masiniam skaitytojui, žiniasklaida (pirmiausia Lenkijoje) apie jas kalba retai, jos nėra reklamuojamos, todėl nėra paprasta pastebėti kimšte prikimštuose knygynuose.

Kas yra Jūsų gyvenimo autoritetai?

Vaje, sunkus klausimas – ko gero, niekas man nėra autoritetas. Mielai klausausi pasakojimų apie kitų žmonių likimus, iš jų mokausi taisyklių, kuriomis remiasi mūsų pasaulis. Vertinu paprastus, sunkiai dirbančius žmones, kasdienybės didvyrius – netgi neseniai apie juos sukūriau knygą „Apie tuos, kurie vystėsi“ (lenk. *O tych, którzy się rozwijali*). Daug išmokau iš Janusza Korczako, lenkų pedagogo, kuris 30 metų vadovavo našlaičių namams ir sukūrė pagrindinius principus, kaip išmintingai ir atsakingai mylėti vaiką ir apskritai kitą žmogų. Kai prieš kelerius metus rengiausi kurti knygą apie jį, skaičiau viską, ką parašė jis ir kas parašyta apie jį. Jis buvo didis išminčius ir humanistas. Šiandien tokių žmonių mums trūksta.

Ką laikote savo iliustravimo mokytojais? Kodėl?

Kai pradėjau savamokslės karjerą, mane žavėjo vokiečių ir prancūzų darbai, kurie tada, mūsų amžiaus ir tūkstantmečio pradžioje, Lenkijoje buvo nežinomi ir nepasiekiami. Bet dar labiau mane apstulbino tų knygų temos – tai, kad paprasta knyga vaikams gali pasakoti apie sudėtingus dalykus. Kai pirmą kartą Vokietijoje nusipirkau kelias Nicolaso Heidelbacho ir Wolfo Erlbruchio paveikslėlių knygas, buvau išties sukrėsta, kad iliustracija gali būti netiksli, kad ji gali būti smarkiai nutolusi nuo teksto. Jei kalbėsime apie mokytojus, vėl turiu pasakyti apie tas pačias knygas, apie paveikslėlių knygos galią ir didelę meninę reikšmę, juk tie menininkai niekada su manimi nėra kalbėję, bet vis dėlto iš jų knygų mokiausi. Pasakysiu vieną svarbią mintį, tik neprisimenu, kas jos autorius: darbas, sukurtas kaip edukacinis, niekada nebus tikras menas, o tikras ir didis meno kūrinys visada būna edukacinis. Jei norime mokytis, mokytojų visada rasime, netgi žiūrėdami senųjų meistrų darbus galime mokytis proporcijų ir saikingumo. Ir dar norėčiau pridurti, kad ne kiekvienas, kuris moka puikiai piešti ar tapyti, moka kurti knygas. Reikia išmokti savitai mąstyti knygos kategorijomis, kai reikia, pristabdyti pasakojimo veiksmą, kaip kad kvėpavimą, posūkius, įtampą, taip pat mokėti užbaigti knygą netikėtu posūkiu, o tai visada būna sunkiausia.

Kokios ryškiausios Jūsų vaikystės knygos?

Pamenu, kad turėjau daug knygų, kurias šiandien pavadintume „non fiction“ (past. *negrožinės*) su nuostabiai nupieštais, pavyzdžiui, paukščiais, vabzdžiais, gyvūnais, gamtos reiškinių, turėjau daug atlasų, žemėlapių. Mėgau matematiką, licėjuje net baigiau to profilio klasę. Bet taip pat skaičiau daugybę pasakų, liaudies legendų – apskritai viską, kas pakliūdavo man į rankas, – ir knygas suaugusiems. Pamenu savo mamos akušerijos vadovėlį, kuris atvėrė man baisią tiesą apie tai, kaip gimsta vaikai. Nusipirkau jį pernai per internetinį išpardavimą ir suvokiu, kad jis iš tikro galėjo sukurti mažą mergaitę. Bet kartu tai yra įrodymas, kad vaikai puikiai susitvarko su drastiška literatūra ir įsimesa ją geriau nei kokius nors saldžius pasakojimus. Baimė ne visada yra blogas dalykas. Tą žino literatūros meistrai, žinojo ir Andersenas, kurio „Sniego karalienė“, kad ir ką sakytum, yra pasakojimas suaugusiems, kupinas metaforų ir psichoanalitinių užuominų.

Jei Jūsų paprašytų sudaryti svarbiausių knygų vaikams sąrašą, kurias knygas į jį įtrauktumėte?

Turiu pilną spintą paveikslėlių knygų, kurias aistringai kolekcionuoju savo pačios malonumui. Labiausiai žaviuosi sunkios tematikos knygomis, kai ta tematika pateikta netiesiogiai, labai

atsakingai ir, žinoma, meniškai, nebanaliai. Žiūriu ne vien tik į iliustracijas, mane labiausiai domina jų ryšys su tekstu. Knyga turi būti svarbi, kartais kelianti sudėtingus klausimus ir neduodanti paprastų atsakymų. Būna tokių knygų, nuo kurių net kūnas pagaugais nueina. Sąrašas būtų pernelyg ilgas, be to, didžioji tų knygų dalis būtų korėjietiškos (Korėja labai stipri paveikslėlių knygų (*picture book*) leidyba). Pastaruoju metu žaviuosi Blexbolexo (Bernard Granger) knygomis *People, Seasons, Romance* – tai pavyzdys, kaip paprasta šiuolaikine grafika, pasiskolinta iš septintojo dešimtmečio knygų, ir trumpomis frazėmis galima poetiškai komentuoti sunkią tikrovę. Žaviuosi knyga kaip visuma. Kartais, nors iliustracijos gražios, pati knyga yra bjauri, blogai sumaketuota, nesinori jos imti į rankas, ir dar neįdomaus, banalaus turinio.

Kaip Jūs pasirenkate turinį, kurį norite iliustruoti?

Sunku atsakyti į šį klausimą, nes dažniausiai tekstus rašau pati, svetimą tekstą iliustruoju retai. Bet gavusi svetimą tekstą įstengiu užsakymo atsisakyti, jei turinys nuobodus, pasakoja apie nevertus dėmesio dalykus, – neseniai taip ir padariau. Gaila veltui gaišti laiką. Mėgstu, kad tekstas būtų neprimityvus, kad jame būtų daug erdvės, kur tarp žodžių galėčiau rasti vietos savai interpretacijai, nebūtinai sutampančiai su autoriaus sumanymu. Kartais autorius būna priblokštas vaizdų ar koncepcijos, kurią siūlau jo turiniui, ir turi su ja apsiprasti. Neieškau lengvų kelių ir, tiesą sakant, sau galvoje rašau kitą, kitokį nei autoriaus, tekstą, kurį perduodu vaizdais. Tasai originalus autoriaus kūrinys yra tik pretekstas. Labiausiai mėgstu trumpus poetinius tekstus, šalia kurių galiu šėlti su savo vizualia poezija. Nežinau, kaip yra Lietuvoje, bet Lenkijoje neturime autorių, kurie rašytų gerus tekstus paveikslėlių knygoms. Tokiu atveju autorius turi nepamiršti, kad rašyti reikia trumpai, paprastai, atsisakyti išsamių aprašymų – juk juos galima parodyti piešiniais. Autoriai nori rašyti „kuo geriau“, bet tai ne visada pasiteisina paveikslėlių knygose, kur turi būti trumpi, įtaigūs, bet atviri vaizdams komentarai.

Ką darote gavusi ką tik atspausdintą knygą, kaip ją prisijaukinate, kokių nepastebėtų paslapčių ji atveria?

Įvairiai, priklauso nuo jos vertės. Kai gavau ką tik išėjusį „Bliumkos dienoraštį“ (lenk. *Pamiętnik Blumki*), ištisas savaites tiesiog miegojau su ta knyga, naktį ji turėjo gulėti kur nors netoliese, nuolat ją liedsdavau, uostinėjau, stačiai sudievinau. Ją užbaigusi, kelis mėnesius buvau visiškai išsunkta, jaučiausi tarsi sveikčiau po sunkios ligos. Tai gali pasirodyti keista, juk čia tik „knyga vaikams“. Bet ją kurdama verkdavau beveik kasdien, nemiegodavau ištisas paras, mane slėgė nepaprasta atsakomybė. Paskui knyga pamažu ima gyventi savo gyvenimą, per susitikimus išgirsti, kad kiekvienas žmogus ją suvokia savaip, skaitytojai nustebina savo interpretacijomis. Man malonu, kad knyga išmintingesnė už mane, kad ji eina į pasaulį, ir pamažu su ja atsisveikinu – kaip su vaiku, kuris anksčiau ar vėliau, bet neišvengiamai mus palieka. Dar neseniai negalėjau perskaityti, ką žmonės mano apie mano knygas, nes korėjietišškai nemoku. Tai turi ir privalumų – nereikia nervintis dėl kritikos, bet taip pat negirdžiu ir pagyrimų. Tai irgi gerai veikia mano *ego*. Pastaruoju metu, kai mano knygos išleidžiamos lenkiškai, galiu lenkų internetiniuose forumuose, dienoraščiuose paskaityti, kaip žmonės priima naują knygą. Juk ji jau nebe mano – ji priklauso visiems tiems, kurie nori ją priimti. Ir tada galiu imtis kitos knygos.

Kokiomis vertybėmis turėtų vadovautis knygų vaikams kūrėjai, leidėjai, pardavėjai?

Galiu pasakyti, kokios vertybės yra svarbiausios man, nes nedirščiau kalbėti apie kokius nors knygų rinkos standartus. Man svarbiausia – rimtas požiūris į skaitytoją, vaiką ar suaugusįjį, svarbiausia savo knygoje suteikti jam interpretacijos laisvę, kviesti kurti kartu. Man patinka, kai knyga yra svetinga, bet kartu ir išmintinga. Vaikams reikia vystytis, jie nori susidurti su iššūkiais, mėgsta klausinėti, nenori, kad į juos būtų žiūrima kaip į infantilius neišmanėlius. Bet knygų visuomeniškai sunkiomis temomis ar poezijos knygų suaugusieji dažniausiai nemėgsta, jie yra linkę duoti vaikams

lengvai virškinamą, nepavojingą, nekeliančią sunkių klausimų košelę. Žinoma, tokių knygų, spalvotų ir paprastų, vaiko lentynoje irgi turi būti. Bet svarbiausia, kad jos nesudarytų daugumos, kad vaikas susidurtų su įvairia estetika, kad turėtų ir meniškų knygų, kurios parodytų, koks pasaulis yra įvairus. Trokštu, kad žiniasklaida pagaliau suvoktų, kad tokios knygos yra nepaprastai svarbios visuomenės ateičiai, kad ugdo jos kūrybiškumą.

Ar pritariumėte teiginiui, kad gerai parengta knyga vaikams yra įdomi ir suaugusiajam?

Žinoma, tuo grindžiamas mano požiūris į knygą. Paprastai savo knygą konstruoju taip, kad ji turėtų įvairius „paslapties įminimo“ lygmenis: paprasčiausią, kuris įdomus mažam vaikui, bet taip pat ir sudėtingiausią, kuriame slypi metaforos, simboliai – juos galima iššifruoti tik turint tam tikrų žinių ir pirmiausia – patirties. Tokia knyga sieja kartas, apie ją galima kalbėtis, nagrinėti temas, patenkinti savo dvasinius poreikius. Senelė tokioje knygoje pamatys ką kita nei anūkas, kuris irgi ras šį tą sau. Galima vienam iš kito pasimokyti, geriau vienas kitą pažinti ir gerbti vienas kito požiūrį.

Tarptautinėje Bolonijos vaikų knygų mugėje Korėjos stende matėte knygą apie gyvūnų genocidą. Ar drąsu, ar reikia vaikams rodyti ir tokį skaudų pasaulį?

Vaikai kasdien mato pasaulio brutalumą, patiria pažeminimų – iš suaugusiųjų, iš bendraamžių darželyje ar mokykloje, mato žiniasklaidoje, kas dedasi pasaulyje, žaidžia kupinus prievartos žaidimus ar išgyvena artimųjų mirtį, pagaliau vaikštinėdami pamato negyvą paukštelį. O kas yra, pavyzdžiui, „saugi“ ir visuotinai pripažinta pasaka „Raudonkepuraite“? Tai brutalus pasakojimas apie gyvenimą, apgavystę – be to, ten suėdami žmonės, prapjaunamas žvėries pilvas ir t. t. Šiuolaikinės gražios, kupinos tiesos, išmintingos knygos supažindina vaiką su pasauliu, kuris ne visada būna geras ir garbingas. Laikydami vaiką po gaubtu, vengdami atsakyti į sunkius klausimus galime jį labai nuskriausti. Kodėl vaikas neturėtų žinoti, iš ko pagaminta dešra, kurią jis mėgsta? Pastebėjau, kad būtent suaugusieji labiau bijo sunkių knygų savo vaikams – vaikai jas priima kaip natūralų dalyką. Kai turi išmintingą, jautrų suaugusį vadovą, jokia knyga jiems nebaisi. Drastiškiausia tema, kokią prisimenu, – tai knyga vaikams apie moteris, kurias japonų armija išnaudojo seksualiai. Korėjoje ji labai populiari – tai *non fiction* knyga, kuri labai subtiliai, metaforiškai išdėsto tą temą. Knyga yra kupina pagarbos skaitytojui.

Ar tapus pasaulyje žinoma kūrėja tautinė tapatybė neištirpsta pripažintame talente?

Mano gyvenime viskas tarsi aukštyn kojom: mano knygos, apsukusios ratą, iš Korėjos grįžta į Lenkiją, į Europą; jos parašytos lenkiškai, išverstos į korėjiečių kalbą, paskui iš korėjiečių, pavyzdžiui, į ispanų. Buvo laikas, kai jaučiausi esanti korėjiečių autorė, pagaliau visus svarbiausius apdovanojimus gavau su Korėjos vėliava. Netgi neseniai Bolonijoje susidūriau su tokiu dalyku: žmonės žino, kad laimėjo korėjiečių knyga, mano pavardė svetimšaliams skamba keistai, tad jie mano, kad esu korėjietė. Kai Lenkijoje niekas nenorėjo leisti mano knygų, man tikrai buvo liūdna, be to, negalėjau džiaugtis, kad atnešiau pergalę savo šaliai. Dabar šitai pamažu keičiasi, lenkų leidyklos iš korėjiečių leidyklų perka teises leisti mano knygas (bent nereikia jų versti atgal į lenkų kalbą). Neseniai pirmą kartą lenkų leidykla užsakė man knygą, ir ji nuo pradžios iki galo yra lenkiškas produktas, kuriuo išties didžiuojuosi.

Prašytume išvardyti geriausius lenkų iliustruotojus, kurių kaimynams lietuviams būtų gėda nežinoti.

Iš vyresniųjų: Bohdanas Butenka, kuris vienas pirmųjų į knygą pažvelgė kaip į visumą, jo revoliuciniai kelių dešimčių metų senumo projektai ir dabar mane žavi. Józefas Wilkońas – tapytojas, aistringas koloristas. Ir daug jaunų grafikų, kurių priešakyje stovi vyras ir žmona Danielis ir Aleksandra Mizielińskiai – dabar jie pamažu užkariauja pasaulį. Norėčiau atkreipti dėmesį į puikią lenkų iliustruotoją, su kuria bičiuliaujuosi, o ne visi žino, kad ji lenkė. Tai Joanna Concejo,

gyvenanti Prancūzijoje. Gėriuosi jos darbais, be to, mudvi panašiai interpretuojame pasaulį.

Gyvenate didelėje šeimoje. Kaip įmanoma suderinti šeimos gyvenimą su kūrybiniu iliustruotojos darbu ir netgi karjera?

Gyvenimas didelėje šeimoje man yra palaima, nes turiu galimybę stebėti, kokiais principais vadovaujamesi bendraujant. Šeima suteikia gyvenimiškos išminties – žinoma, jei sąmoningai norime jos pasisemti. Knygos kūrėjui – tai labai reikalinga: pasiekti pusiausvyros tarp džiaugsmų ir sielvartų, pergalių ir problemų, sveikatos ir ligų. Be to, kasdienis pietų virimas, skalbinių džiaustymas gerai veikia mano protą, neleidžia nuskristi nežinia kur, įtvirtina realybėje, gelbsti nuo *ego pertekliaus*.

Kokius patiekalus mėgstate?

Mėgstu sriubas! Tirštas, sočias... Nekukliai pridursiu, kad moku ir labai mėgstu gaminti, maitinti svečius, šeimą. Niekas neturi teisės iš mano namų išeiti alkanas. Manau, kad tai viena iš meilės išraiškų.

Ką dar veikiate, kai neilustruojate?

Mąstau arba beprasmiškai žiūriu į tolį. Taip pat, deja, esu šiek tiek priklausoma nuo interneto. Poilsio valandėlę mėgstu per internetą pažiūrėti, pavyzdžiui, įvairių keistų daiktų aukcionų. Taip pat mėgstu lankytis parduotuvėse „iš antrų rankų“, jų Lenkijoje daugybė. Ten galima rasti tikrų lobių, iš kurių vėliau gimsta mano knygos. Pavyzdžiui, kaip tik ten už du zlotus nusipirkau ritinį gražių apmušalų, iš jų sukūriau visą metaforišką knygą apie mėnesines „Mergaitės karalystė“ (lenk. *Królestwo dziewczynki*); arba senų siūlų, užvyniotų ant kartoninių ričių, iš kurių padariau kitos knygos personažus. Tai tarsi kokia medžioklė, niekada nežinau, ką užtiksiu, ir šitai man baisiai patinka. Mėgstu pasikliauti atsitiktinumais.

Vilnius. Koks jis Jums? Kada pirmą kartą čia apsilankėte?

Pirmą kartą atvažiavau čia prieš metus, praleidau kelias šaltas dienas, pilnas susitikimų, tad neturėjau laiko pajusti jo legendinio grožio. Mane jaudina painūs šio miesto, jo gyventojų likimai. Vaikštau po miestą nuolankiai nuleista galva.

Kokias Jūsų iliustruotas knygas išvysime parodoje Tarptautinėje Vilniaus knygų mugėje vasarį?

Atsivešiu visas savo knygas – turiu per dvidešimt. Jas parodysiu, apie jas pasakosiu. Norintys galės įsigyti. Pasigirsiu – neseniai sukūriau viršelio iliustracijas leidyklos „Aukso žuvis“ leidžiamam romanui „Jerichas 1941 metais. Vilniaus geto istorijos“. Ši knyga taip pat bus pristatyta Vilniaus knygų mugėje. Labai džiaugiuosi galėdama dalyvauti ir dėkoju už kvietimą. Džiaugiuosi, kad susitiksiu su žmonėmis ir miestu, kad pagaliau galėsiu nusipirkti mėgstamų Juozo Statkevičiaus kvėpalų, kurių Lenkijoje nerasi. Baigdama nedrąsiai prisipažinsiu, kad kvapai – mano antroji, po knygų, didi aistra.

Labai Jūsų laukiame.

Kalbino Sigutė Chlebinskaitė (*Knygų šalis*)
Vertė Irena Aleksaitė